

NINA BERBEROVA s-a născut la Sankt Pe-tersburg în 1901. În 1925 a emigrat în Franța și de aici, în 1950, în Statele Unite. A fost profesoară de literatură rusă la Universitatea din Philadelphia, publicând în paralel articole de critică și istorie literară, povestiri, biografii. Consacrarea ei literară a început în anul 1985, când Editura Actes Sud a publicat în traducere primul ei roman, *L'Accompagnatrice*, care a avut un răsunător succes. I-au urmat *Le Laquais et la putain* (1986), *Tchaikovski* (1987), *Le Roșeau revolte* (1988), *La Resurrection de Mozart* (1989), *Le Mal noir* (1989), *Borodine* (1989), *UAffaire Kravtchenko* (1990), *Les Francs-Magons russes du XXe siècle* (1990). A murit în 1993 la Philadelphia.

NINA BERBEROVA

REVOLTATA

Traducere din franceză de IRINA MAVRODIN

HUMANITAS

BUCUREȘTI

Colecție îngrijită de IOANA PÂRVULESCU

Coperta

IOANA DRAGOMIRESCU MARDARE

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României BERBEROVA, NINA

Trestia revoltată/ Nina Berberova; trad.: Irina Mavrodin. - București: Humanitas, 2003

88 p.; 18 cm. (Cartea de pe noptieră)

ISBN 973-50-0345-7

I. Mavrodin, Irina (trad.) 821.161.1-31=135.1

NINA BERBEROVA *LE ROȘEAU REVOLTE* © Actes Sud, 1988

© HUMANITAS, 1996 și 2003 pentru prezenta versiune românească

ISBN 973-50-0345-7

În viața fiecăruia se întâmplă ca, din-tr-o dată, poarta trântită în nas să se întredeschidă, zăbrelele să se dea la o parte, nu-ul definitiv să nu mai fie decât un poate, lumea să se transfigureze, un sânge nou să ne curgă prin vine. Aceas-ta-i speranța. Am obținut o amânare. Verdictul unui judecător, al unui medic, al unui consul e amânat. O voce ne anunță că totul nu-i încă pierdut. Tre-murînd, cu lacrimi de recunoștință în ochi, trecem în încăperea următoare, unde sîntem rugați să așteptăm înainte de a fi aruncați în abis. Așa mi s-a întîmplat în seara cînd mă aflam lîngă Einar, în șirul de călători ce mergeau la Stockholm. Așteptam cursa spre Le Bourget. Einar pleca, eu rămîneam. În șirul de oameni, în acea sinistă împrejurare (era ziua de 2 sep-

tembrie 1939), nu se mai aflau decât cei ce plecau. Cei care îi însoțiseră rămăseseră în sala de așteptare, ce avea ferestrele camuflăte cu negru. Scene de rămas-bun, îmbrățișări, lacrimi; trebuiau înlăturate brutal minutele ce ți se prindeau de mîneci, de buzunare. A-proape fără să mă gîndesc, l-am urmat pe Einar spre ușa turnantă. Ținea într-o mîna o geantă mare, iar în cealaltă o borsetă de piele. Ascunse de haina ce-i atîrna pe braț, degetele noastre se atingeau — o clipă am simțit închizătoarea metalică a borsetei. Din cînd în cînd, privirea lui Einar se oprea asupra mea. În penumbră, fața lui părea obosită, descompusă, străină. Pomeții și bărbia își pierduseră linia netă care-mi plăcea atît de mult. În ochii lui apăruse o neliniște, și gura îi era întredeschisă. Nu este frumos, m-am gîndit eu, aproape izbucnind în lacrimi, dar n-aș fi fost în stare să spun: „N-am știut niciodată că e urît.” Călătorii se urcau în mașină, cu biletul și cu actele în mîna. Einar își aruncă haina pe brațul stîng; mi-am tras mîna ca să-i iau borseta. Arată actele. — Dumneavoastră?

Tăceam, de frică să nu-mi aud propria voce. Era de ajuns o privire ca să înțeleagă că nu plecam la Stockholm.

— Vreți să faceți o plimbare pînă la Le Bourget? mă întrebă funcționarul în uniformă.

— Eu...

— Urcați, îi împiedicați pe ceilalți, lăsați-i să treacă...

Nici astăzi nu-mi vine să cred decît pe jumătate. Oare toate astea mi s-au întîmplat cu adevărat mie? De ce mie, și nu altcuiva? Nu cerusem nimic și, de altfel, cine ar fi putut cere așa ceva? M-am urcat în mașină și l-am urmat tăcută pe Einar spre bancheta din fund. Ne-am așezat. M-a luat în brațe; m-am lipit de umărul și de pieptul lui lat — în ultimele nopți îi ascultasem bătăile liniștite ale inimii.

Treptat, autobuzul se umplu. Vedeai cum hamalii pun, în grabă, valizele deasupra. Auzeam pași deasupra capetelor noastre și un bărbat, o umbră neagră, apărui în fața unei ferestre și puse o întrebare. I se răspunse în suedeză. Șoferul, cu o șapcă albă pe cap, făcu turul autobuzului numărînd pasagerii pe degete, dar nu și pe mine. Motorul se puse în mișcare, porțile se închiseră.

Cîțiva oameni ieșiră din sala de așteptare fluturîndu-și batistele. Mă strîngeam și mai mult la pieptul lui Einar. „Nu știam că poți să fii urît”, am reușit — în sfîrșit — să-i spun, cuprinsă de o dorință irezistibilă de a rîde. El crezu, fără îndoială, că plîngeam, căci îmi atinse pleoapele. I-am luat mîna și i-am apăsat-o pe buzele mele. Aceste minute îmi erau dăruite. Mi se dăruia o amîinare. Doar de o oră, dar acea oră era neprețuită.

Parisul, întunecat și mort în noapte, nu era negru, ci verde-închis. Ca și orașul, cerul, fluviul, interiorul autobuzului. Același verde se așternuse pe fețele noastre, și pe fețele celorlalți pasageri, și pe Le Grand Palais prin fața căruia trecea autobuzul, zdruncinîndu-ne: un verde sticlos, intens și întunecat, care ne ținea pe toți prizonieri, pe mine, pe el, orașul. Străzile familiare ale acestei lumi ciudate în care trăisem laolaltă se înșirau în fața noastră. Mi-am dat seama că, în tumultul ultimelor zile, și mai ales în cel al ultimei

8

zile, multe lucruri nu fuseseră spuse, că nu avusesem timp să ni le spunem, că nu ne spusese multe lucruri despre noi și despre lume, despre război și despre viitor, al nostru și al lumii! Era ca și cum n-am fi început încă nimic. Mi se părea că nu aveam un trecut comun, și nici un viitor. Fantome în urma noastră, fantome înaintea noastră, eram niște fantome, și lumea era și ea o fantomă. Reală nu era decît a-ceastă putere ce ne despărțea. În acea clipă, erai aici, cu mine, și eram împreună. Peste o oră nu vei mai fi aici, tu vei fi singur și eu la fel. Nu va mai rămîne nimic din ceea ce ne unise, în afară — poate — de un gînd pe care îl vom avea unul pentru celălalt.

— Tu și Parisul... spunea el. Dar nu-l ascultam. Făgăduiește-mi... Oare despre ce vorbeai? Știa că îi voi făgădui tot ce voia. Și eu aș fi putut spune: Făgăduiește-mi. Dar aveam tot timpul în față.

— Parisul și cu tine, și tot ce s-a petrecut..., reluă el. Nu, nu înțelegeam. Totuși, îmi spuneam că trebuie să fac un efort, că acest prilej nu-mi va mai fi dat, cu siguranță; nici mîine, nici poimîine, și nici chiar peste un an. Nu eram în stare să văd mai departe. Sticla groasă, de un verde-închis, în care mă aflam și din care el avea să iasă, nu se va sparge. Vor veni zilele de toamnă, apoi iarna, și nopțile negre ale războiului, în care voi fi singură.

— Și într-o veșnică primejdie, spuse Einar, ce părea, ca de obicei, că-mi citește gîndurile. Lipsită de cele trebuincioase. Făgăduiește-mi...

I-am răspuns dintr-o răsuflare, iar mîna lui era tot aproape, lipită de buzele mele:

— Bineînțeles că da.

îmi aminteam de vremea cînd priveam Parisul cu un fel de răceală, uneori chiar cu indiferență. Cîtă Istorie este cuprinsă în acest oraș! îmi spuneam. Sau: Cîtă frumusețe! sau chiar: Ce natură minunată, ce minunat cer, și ce păsări, și ce flori. Sau: cîte monumente și cărți, cîte morminte și plăci comemorative! Acum, priveam cum defilează copacii de pe chei, zicîndu-mi: Cîtă suferință a fost aici și cîtă suferință va mai fi încă, mai ales cîtă suferință

10

rusă, și cîtă suferință a mea! Turghe-niev suferise pe strada Douai, Dosto-ievski într-un hotel de pe bulevardul Saint-Michel. Un poet uitat, autor al unor versuri despre fluviul care își încetinește cursul în cea mai mare mean-dră a sa, se sinucisese, cu mult timp înainte de *celălalt* război. (I-am vizitat mormîntul, piatra mai este încă acolo, acoperită de un tufiș de trandafiri sălbatici.) Un pictor rătăcit în capitale europene (își mai amintește măcar cineva de numele lui?) — și care spunea: „Blestem această țară, dar rămîn aici” —, a înghițit pilulele cu otravă și nu a fost salvat. Și la toate acestea se adăuga, în clipa cînd urcam spre Operă, suferința mea, cea mai mică și cea mai mare. — Simți că urcăm? m-a întreat Einar. Nu observasem asta niciodată, și totuși cunosc bine acest loc!

Totul era mort. Seara din ajun fusese plină de zgomot și de strălucire. Întunecimea verzuie cuprinsese însă pe neașteptate străzile, casele, cerul, șoseaua care, ani de-a rîndul, fuseseră pentru mine mov și liliachii.

11

— Astăzi, totul e altfel, spuse el cu blîndețe. Mă uit la tine, mă uit pe fereastră, și nu mi vine să cred, știi, nu mi vine să cred că totul se va sfîrși.

Mă privi în ochi și mă întrebă surîzînd:

— Ce poem s-a scris despre asta? Mă tachina, spunînd că în rusă există un poem pentru orice prilej.

— A fost unul, i-am răspuns eu, în răstimpul de cînd am pornit. Dar nu ți-l voi spune.

— Ba da, o să mi-l spui.

— „Nu știam că poți fi urît.”

Am tăcut amîndoi. Am lăsat în urma noastră Gara de Nord, de un ver-de-închis ferecat în verdele-închis al bulevardului.

— Cînd vei veni la Stockholm...

Era una din poveștile cu care mă legăna din cînd în cînd. Alta era: cînd vom merge în Brazilia. Și a treia: cînd ne vom întoarce în Rusia. El nu fusese niciodată acolo și nu cunoștea rusa; era suedez get-beget. Dar tatăl lui trăise în tinerețe la Petersburg, vorbise rusește și acum, cînd era văduv, o rusoaică se aciuase la el Dumnezeu știe cum, cu

12

icoane și samovar cu tot. O fotografie pe care o știam bine îl arăta stînd într-un fotoliu, paralytic, slab, înalt, semă-nînd cu regele Gustav. Alături, puțin mai la o parte, se afla rusoaica, cu broboadă și șorț brodat, masivă, cu o față mică și pergamentoasă, sprijinindu-și bărbia în palmă și cu umărul lipit de tocul ușii.

— Cînd vei veni la Stockholm, spunea Einar, și cînd te vei duce să te plimbi în parcul

regal, vei vedea, prin-tr-o fereastră a palatului, sus în stînga, un braț care se mișcă, de parcă cineva ar dirija o orchestră. Este regele, care brodează.

— Și cînd vom merge în Brazilia?

— Cînd vom merge în Brazilia, va trebui să ne informăm despre terenurile diamantifere pe care le poseda bunicul meu dinspre mamă. Cînd va aduceau mulți bani, apoi n-au mai produs nimic, iar acum sînt sigur că pe ele cresc bălării. E mult timp de cînd toată lumea le-a uitat.

— Ești sigur că sînt în Brazila și nu în Rhodesia?

— Așa mi-a spus fratele meu.

13

— Și cînd ne vom întoarce în Rusia?

— Trebuie să ne ducem acolo pentru rusoaică. E din Kurgani, un sat dintr-un *volost* numit Lukino, din districtul Ves-siegonsk. Trebuie s-o ducem la ea acasă, aici se plictisește.

— Nu mai există nici un *volost*.

— E în districtul Vessiegonsk, gubernia Tver.

— Nici districtele nu mai există, trebuie să i-o spui.

— Atunci ce mai există?

— Regiuni, republici.

— Bine, o să i-o spun.

Șoseaua fugea pe sub roți, dreaptă și lată, ducîndu-ne în afara orașului; iar timpul fugea spre noi, dar ne ocolea.

— Direcția nord-est. O direcție nenorocită, înfricoșătoare, nefastă. Am sentimentul ăsta încă de multă vreme, nu știu de ce. E timpul să caut de unde îmi vine. Un avion pleacă spre nord-est și dispare. Dinspre nord-est nu vin vești. Dușmanul vine de la nord-est. Cineva a plecat spre nord-est, și nu l-a mai văzut nimeni niciodată. Destul! Oprește acest gînd, te rog, singură nu mă voi duce acolo. Să vorbim despre Brazilia,

14

despre Rhodesia. Sau chiar despre război.

— Războiul a început azi-dimineață.

— Abia azi-dimineață? Mie mi se pare că ține de o veșnicie!

Mîinile lui. Mîinile mele. Toate patru se agață unele de altele. Strădanie zadarnică.

Asta nu ne va ajuta nici într-un fel! Atîta vreme cît ne zdruncină autobuzul, e încă *da*, apoi va fi *nu*. Mai sînt douăzeci de minute, poate optsprezece. Tinerii recruți mergeau prin întuneric, o adevărată mulțime. I-am ocolit și autobuzul s-a aplecat atît de puternic într-o parte, încît m-am răsturnat peste Einar. Ne-am privit din nou.

— Nu mă vei uita? m-a întrebat el brusc.

— Ce întrebare fără rost! Cum aș putea?

— îmi promiți?

— îți promit. Ce trebuie să-ți mai promit?

— Ce vrei. Orice.

Mă strînsese cu putere la pieptul lui. Nu ne-am mai vorbit. Nu m-au lăsat să cobor din autobuz. Mi-am lipit o-

15

brazul de geam. Pe vremuri, în romane, se scria:

„Contesa stătea întinsă pe sofa și contele își lipise fruntea fierbinte de geam...”

Felinare albastre, ca niște uriașe veioze, străpungeau noaptea verzuie. Eram oare într-o lume submarină? Ne înecasem? Einar îmi făcea semn cu mî-na; își pusese bagajul la picioare. El era ultimul; toți ceilalți intraseră pe o poartă mare.

— Einar!

Alerg spre ieșire ca să ajung la poarta aceea și ca să-i strig: Einar! Adio! Să fii fericit pe pămînt sigur, aici ne înecăm, curînd ne vom scufunda cu totul, și — chiar dacă scăpăm — nu vom mai fi aceiași...

Dar poarta autobuzului e închisă pe din afară, s-au făcut că nu mă văd, și în jurul meu e pustiu. Mă așez la în-tîmplare și privesc pe fereastră. Nu văd pe nimeni, nu văd nimic. Vine șoferul, cel care număruse pasagerii pe degete, dar nu și pe mine. Fără să spună vreun cuvînt, pornește motorul, demarează prudent, întoarce, și iată-ne mergînd în

16

sens invers, liniștit și ușor. Deschid fereastra, vîntul îmi răvășește părul. Orașul îndepărtat, de un verde măsliniu, începe să se apropie. Am ca o gheară în piept, din ochi îmi țîșnesc lacrimi, îmi stăpînesc plînsul, și mă simt ca și cum m-aș opri să-mi privesc, nemișcată, trecutul. Dar realitatea, în trecut ca și în prezent, este deformată, turtită, hidoasă: un tablou neterminat și, totodată, supraîncărcat. Vîntul îmi răvășește părul, și iată turnul de pază ce aleargă în întîmpinarea mea, și iată întretăierea de drumuri. Curînd mi se vor perinda pe sub ochi aceleași străzi, aceleași case, și această călătorie de vis, în care nimeni nu va crede, nici chiar eu, va lua sfîrșit. Fereastra se va închide cu zgomot, și poarta se va închide și ea, zdrobind laba unui biet animal, iar fluviul verde-închis al vieții își va relua cursul.

Recruții merg întruna, și tot prin întuneric.

Șapte ani lungi de despărțire. Einar avea dreptate: noi, rușii, avem un poem pentru orice ocazie. Șapte ani vor trece între seara cînd m-am întors în vastul și liniștitul apartament al lui Dmitri Gheorghievici — unde locuiam ca nepoată, secretară și locatară —, și ziua cînd l-am revăzut pe Einar.

Ajunsă acasă, am străbătut fără zgomot apartamentul și am bătut la ușa biroului lui Dmitri Gheorghievici. îmbrăcat într-o haină veche din păr de cămilă, și purtînd pe cap o bonetă, era așezat în fața lămpii, cu picioarele înfășurate într-o pătură. Avea pe atunci șaptezeci și nouă de ani. Nu seamănă cu Gustav al Suediei, ci cu împăratul Chinei, m-am gîndit eu. Mi-a spus că cinase și că lucrase, că acum citea ceva și că nu avea nevoie de nimic. M-am

L

19

retras la mine în cameră și m-am culcat fără să mă dezbrac. Am rămas așa pînă dimineața, fără somn, fără putere, fără cuvinte, gîndindu-mă la tot ce fusese și la tot ce va fi.

Cînd Dmitri Gheorghievici s-a căsătorit cu sora mamei mele, cu mult înainte de nașterea mea, el a pus la treabă întreaga familie, astfel încît, atunci cînd am venit eu pe lume, leneveala era considerată la noi în casă ca fiind cel mai mare păcat. Dmitri

Gheorghievici scria cărți, lua parte la congrese, ținea cursuri, avea legături cu academiile din lumea întreagă, și noi, de asemenea trebuia să ne ocupăm de ceva folositor. Prima amintire: am numai trei ani, stau în mijlocul camerei mele, zdrobită de sentimentul unei greșeli uriașe, în timp ce mama mă întreabă sever: — Ce faci acum? — Nimic.

—Du-te, fă ceva. Cum îndrăznești să-ți pierzi timpul?

Acum, din toate aceste ființe atât de active, de puternice, de zgîrcite cu timpul lor, n-am rămas decât noi doi, eu și împăratul Chinei, blînd, docil, ta-

20

citurn, totdeauna mulțumit, uneori trist, cu cele două perechi de ochelari ai săi pe nas, cu pătura și boneta lui; și — în jur — cărți, lămpi cu abajur verde, munți de hîrtoage, de scrisori, de traduceri ale lucrărilor sale și ale altora. Era înconjurat de tot felul de cutiuțe cu timbre, folosite și nefolosite, de capete de creioane, de pioaneze și de agrafe de prins foile. Precum și de pernițe de pe vremea „cuceririi Crimeii” (care cucerire, de fapt?), de carnete cu semne de carte mov, pe unul scriind, în alfabetul vechi: „Citește-o și dă-o apoi unui prieten.”

În primul an de război, înainte de căderea Parisului, Einar mi-a scris. Spera chiar că va veni în primăvară pentru niște treburi, și adăuga: „vezi că totul se aranjează”. Dar n-a venit. Primăvara, evenimentele s-au precipitat. Dmitri Gheorghievici stătea, mai mult ca oricînd, în fotoliu. Înfășurat în pătură, citea, vorbea, ca și înainte, cu voce scăzută, doar atât cît să comunice strictul necesar. Din ce în ce mai des, moțăia sau rămînea așezat în fotoliu, cu ochii închiși și ținîndu-și mîinile mici

21

și uscate pe genunchi: degetele sale, cu unghii îngrijit tăiate, erau deformate de reumatism, și l-ai fi putut recunoaște oricînd după această asimetrie a mîi-nilor. În ziua în care a căzut Parisul, în timp ce armata germană străbătea orașul de la nord-est spre sud-vest, viața din locuința noastră își urma cursul, ca — de altfel — și aceea din multe alte locuri: unele săli de cinema erau deschise, iar metrourile nu s-au oprit nici o clipă. Mai tîrziu, mi s-a părut ciudat să-mi imaginez această zi: armata dușmană ocupă capitala, dar trenurile circulă pe sub pămînt, cineva studiază stampele la Biblioteca Națională, Dmitri Gheorghievici și cu mine mîncăm omletă, salată și brînză.

Servitoarea, cu ochii în lacrimi, face întruna drumuri între bucătărie și sufragerie. Tăcem, dar poate că nu mai mult decât în ajun sau decât cu două zile înainte. Împăratul Chinei lasă furculița, se duce la fereastră și privește strada și copacii stufoși de pe bulevardul Courcelles. Sub unul dintre ei un soldat german s-a oprit ca să-și facă nevoile.

22

Lucrasem pînă atunci la un cotidian, dar acum aveam atîta timp liber încît nu știam ce să fac cu el. Pînă în ziua cînd am concediat servitoarea. Atunci mi-am umplut zilele făcînd gospodărie, îmi era teamă să stau fără treabă și mă apucam cînd de spălat, cînd de zugrăvit antreul, cînd de copiat ceva pentru Dmitri Gheorghievici. Aș fi făcut orice, numai să nu stau cu brațele încrucișate. Uneori, veneau invitați: două bătrînele, fără îndoială niște vechi admiratoare de-ale lui Dmitri Gheorghievici, și Elena, o rudă îndepărtată, lucrătoare într-un atelier de pălării, ce muncea din greu. Ea îl numea pe Dmitri Gheorghievici „secolul al nouăsprezecelea”.

— Cum se mai simte secolul al nouăsprezecelea? Cum te descurci cu secolul al

nouăsprezecelea?

— Secolul al nouăsprezecelea doarme, spuneam eu uneori, și ea pleca, lăsându-ne o prăjitură.

În patru ani, am avut patru vizite. Prima: cea a unui general însoțit de un tânăr aghiotant, venit „să-l salute pe marele om” și să-l întrebe dacă-i poate fi de folos.

Dmitri Gheorghievici tăcea,

23

după obiceiul lui. Ascultam de după ușă. Generalul s-a oferit să comande cărțile necesare, să-i trimită un pachet de alimente, i-a recomandat o buiotă perfecționată pentru picioare... După ce a plecat, făcând multe temenele și cerînd un autograf, m-am mirat de liniștea ce domnea în casă. Dmitri Gheorghievici stătea culcat, cu fața la perete. Eu m-am apucat să curăț argintăria: treaba asta îmi convenea de minune. Prin fereastra de la bucătărie se vedeau trecînd avioane grupate în triunghi, ca găștele sălbaticе. „Așa se prostește omul, mi-am spus. Poate că ar trebui să recitesc niște cărți bune.” Nu-mi trecea prin minte că aș putea citi o carte nouă. „De exemplu, *Paradisul regăsit* sau *Istoria Statului rus*, sau *Călătoriile lui Gulliver*.”

În al doilea an, a avut loc a doua vizită, într-o dimineață, la ora unsprezece, am auzit sunetul prelung și vesel al soneriei de la ușa de la intrare, ca și cum cineva, după ce alergase spre noi, ne găsisse în sfîrșit. Nu-l întîlnisem încă niciodată pe doctorul Wengland. Timp de patruzeci de ani, Dmitri Gheor-

24

ghievici se dusese să-l vadă ori de cîte ori călătorea la Berlin. Numele lui îmi era cunoscut încă din copilărie. Îmi amintesc că se povestea că, în timpul *celuilalt* război, doctorul Wengland, printr-o foarte subtilă manevră, izbutise întotdeauna să-i trimită vești despre el lui Dmitri Gheorghievici prin Danemarca. Doctorul Wengland făcea parte din viața întregii familii. Se văzuseră ultima oară în timpul unui congres, la Heidelberg, cam cu vreo zece ani în urmă (pe vremea explorării electrice a zăcămintelor petrolifere, ar fi spus editorul suedez al lui Dmitri Gheorghievici, Olners). Bătrîn, uriaș, vesel, doctorul Wengland se înfundă în încăperi, îl prinse pe Dmitri Gheorghievici în brațe și apoi, ștergîndu-și lacrimile ce-i curgeau din belșug și su-flîndu-și zgomotos nasul, îl urmă în birou. Ușile se închiseră și se făcu liniște. M-am întors în camera mea și am început să spăl oglinda de la masa mea de toaletă, apoi geamurile, pe dinăuntru, după care m-am urcat pe marginea celor două ferestre și am spălat geamurile pe din afară, ferindu-mă să

25

<r

mă uit în jos, tulburată totuși de un gînd firesc: de ce nu trebuia să privesc în jos (cu tot ceea ce implica asta)? De ce, stînd în picioare pe marginea ferestrei, la etajul al patrulea, mă temeam că voi ameți?

În ziua aceea am cinat singură. După plecarea doctorului Wengland, Dmitri Gheorghievici s-a așezat în fața căminului din salon, în care nu făceam focul niciodată și de unde venea un val de aer rece. Nimeni nu se așeza vreodată aici. Intorcînd spatele restului lumii, Dmitri Gheorghievici începu să privească spre cămin, ca și cînd ar fi văzut cum ard flăcările. Din acea zi, își pierdu brusc orice interes pentru hîr-tiile și cărțile sale. De mai multe ori l-am surprins stînd în fața bibliotecii din hol, unde fuseseră orînduite cărțile aduse din Rusia la începutul secolului, cărți ce nu fuseseră

deschise de multă vreme.

Cea de a treia vizită fu foarte scurtă. Doi băietani, înalți, zvelți și frumoși, cu galoane pe mâneci și cu insigne pe piept, trecură din cameră în cameră, făcând o percheziție sumară. Prin ca-

26

mera mea abia dacă s-au uitat. În schimb, lui Dmitri Gheorghievici îi luară două dosare ce conțineau corespondența sa științifică. Când vru să ferească sertarul din mijloc, tras cu atî-ta brutalitate încît ajunsese să atîrne în afară, l-au dat la o parte de lîngă birou (pe el, care le venea pînă la piept). Au scotocit repede prin cutiuțele cu pastile mentolate, gume vechi și tot felul de penițe, după care au mulțumit, s-au scuzat scurt, au explicat că erau în căutare de arme și au plecat. În seara aceea, observînd că Dmitri Gheorghievici era cuprins de o mare neliniște, am rămas cu el pînă la ora unsprezece, i-am făcut patul și i-am aranjat pătura. Când s-a întors de la baie, am văzut că nu-și încheiase halatul de casă, el, care de obicei era atît de grijuliu. Cămașa de noapte îi ajungea pînă la genunchi și i se vedeau picioarele slabe și galbene, pline de vine și de umflături. Mi-am ferit privirea. Fără să mă observe măcar, se băgă sub pătură, își puse proteza într-un pahar cu apă și stinse lumina. Am ieșit din cameră în vîrfurile picioarelor.

27

Nu mai puteam să spăl rufe, nu a-veam săpun, și nici nu mai puteam să zugrăvesc pereții. Aveam doar atîția bani cît să cumpăr de mîncare. Nu mai aveam cu ce să cos, nici măcar ață: cînd trebuia să pun un nasture sau să prind ceva, trăgeam cîteva fire din hainele mele vechi, străduindu-mă să nu le rup. Nu mai aveam ce face și nici cum să-mi trec timpul. Aveam lumină electrică numai seara, nu și noaptea, cînd trăiam într-un întuneric deplin. Uneori aprindeam o luminare, citeam o jumătate de pagină din *Istoria răscoalei lui Pugaciov* și apoi lăsam cartea deoparte.

În martie 1944 a avut loc cea de a patra și ultima vizită. La ora șapte dimineața am sărit din pat, trezită de o sonerie foarte puternică. Erau niște polițiști francezi, doi în civil și doi a-genți ca aceia pe care-i vezi la colțul străzilor, supraveghind circulația și indicînd trecătorilor drumul. Zdraveni și rumeni la față, n-aveau nimic deosebit în înfățișare, dar eu nu văzusem încă niciodată asemenea ființe într-o casă de om. Precum caii și oile, ei aparțineau lumii străzilor și a drumurilor.

28

Mi-au cerut să-l scol pe Dmitri Gheorghievici și l-au așteptat să se îmbrace. Cu calm, răbdare, și chiar cu o oarecare politețe, l-au rugat să-și ia cu el pătura. Nu l-au lăsat să-și ducă valiza, pe care o umplusem cu medicamente, cu pulovere și ciorapi, ci au dus-o ei. Era aici, în fața mea, uscat și zbîrcit, dintr-o dată pitic. Și-a băgat boneta în buzunar, și-a pus pe cap pălăria pe care i-am întins-o și m-a sărutat prudent pe obraz, și apoi pe mînă, iar eu l-am sărutat mai întîi pe barbă, și apoi pe mînă. În timpul ăsta, polițiștii priveau țintă în tavan.

După cîteva minute (rămăsesem în hol, nemaștiind unde să mă duc), au sunat din nou. Îmi amintesc că nu izbuteam să întorc cheia în broască. Nu-mi tremurau numai mîinile, ci tremuram toată. În cele din urmă am deschis.

— Domnul profesor întreabă dacă ați pus și strofantina, îmi spuse agentul. Nu-mi mai aduceam aminte. Nu-mi puteam aminti deloc dacă o pusesem printre medicamente. Am alergat în biroul lui Dmitri Gheorghievici și, vă-

29

zînd conținutul noptierei răspîndit pe jos, m-am așezat în genunchi și am început să scotocesc printre cutii și flacoane. N-am găsit flaconul cu strofan-tină. În momentul acela mi se părea însă că el nu era nici în valiză. Am alergat în baie. L-am găsit pe o etajeră ce se afla deasupra lavaboului. Dar agentul plecase: desigur că nu putuse să mai aștepte. Am alergat pe scări. Un etaj, apoi un altul, apoi ultimul. De cîteva luni ascensorul stătea suspendat între două paliere. În sfîrșit, iată ușa de la intrare, deschisă. *O dimineață pe bulevardul Courcelles* de pictorul X: coada din fața lăptăriei, firma de la florărie, un copil care se joacă cu excrementele unui cîine, trăsura ce dă colțul. Trecătorii nu se află încă pe pînză.

Așa cum am aflat mai tîrziu, l-au instalat într-o cameră luxoasă, dintr-un hotel luxos, rezervat marilor savanți. Dar la optzeci și trei de ani e greu să-ți schimbi obiceiurile. În zadar l-au dat în grija unui medic; acesta n-a putut face nimic.

Niște zdrahoni veniră să ia cărțile. Fu ca și cum o vijelie ar fi suflat printre rafturi.

30

— Iată ordinul, spuse unul dintre ei, posac.

Se apropiară de cărțile din hol.

— Astea sînt ale mele! am spus, cu o voce isterică de care m-am mirat și eu. Vă rog să le lăsați unde sînt.

Plecară. Biroul îmi păru ciudat de gol. N-am mai intrat acolo.

Muri după cincisprezece zile, în somn. Cînd i-am telefonat Elenei ca să-i spun ce s-a întîmplat, ea începu să se je-luiască: Sărmanul, sărmanul secol al nouăsprezecelea!

După puțin timp i-am citit testamentul. Ea moștenea o casă lângă Versailles, eu restul. Am pus ordine în hîrțile rămase de el, am închiriat salonul și sufrageria și am continuat să trăiesc.

Mai tîrziu, după ce războiul luase sfîrșit de multă vreme, am aflat că cele trei lăzi de cărți ale sale fuseseră arse din greșeală.

L

De la moartea lui Dmitri Gheorghievici trecură doi ani. Războiul se sfîrși și am început să primesc, din diferite țări, scrisori privitoare la lucrările sale. Gloria sa ajunsese la apogeu. Din California veneau propuneri de cumpărare a arhivelor sale, din Londra propuneri de reeditare a operelor lui. Curgeau scrisorile din Norvegia, din Olanda și din Canada, și — treptat — m-am obișnuit cu asta. Ce putea fi deci mai firesc decît o scrisoare din Stock-holm? Dar cînd am văzut plicul cu timbrul suedez, mintea mi s-a tulburat, căci mi-am spus: e Einar, în sfîrșit e Einar! Dar era Olners, editorul suedez, îmi cerea să-i scriu o biografie a lui Dmitri Gheorghievici, sau — și mai bine — o carte despre el, despre viața mea alături de el (*Min liv med...*) și

33

despre moartea sa. Pentru discuții mă invita la Stockholm unde, într-un cont la bancă,

zăceau drepturile de autor ale lui Dmitri Gheorghievici, vărsate pentru operele sale, editate sau reeditate în ultimii opt sau nouă ani. Nu-mi putea trimite banii aceștia, dar puteam să-i iau la fața locului. Am făgăduit că voi veni de îndată ce îmi va sta în putință. Două scrisori adresate lui Einar îmi fuseseră returnate cu mențiunea „destinatar necunoscut”. Lucrul acesta mi se părușe ciudat. Nu i-am mai scris, dar am continuat să mă gândesc la el. Îmi reluasem munca la ziar și eram din nou înconjurată de lume, de prieteni apropiați, sau de simple cunoștințe. Viața întreruptă își reluase cursul, în culorile ei variate și cu ritmurile ei diverse. Am uitat să mai cos, să calc, să fac bucătărie și să spăl rufe. Uneori, soneria telefonului și venirea poștaşului mă mai făceau încă să tresar. Călătoria la Stockholm îmi inspira o curiozitate rece, apăsătoare. Eram sigură că, ajunsă acolo, voi afla dacă Einar se va fi dus să trăiască în Brazilia. Încă din prima mea tinerețe, consideram că fiecare om pe lumea asta își are al său *no man's land*, unde își este propriul lui stăpîn. Există o viață ce se vede și o alta, necunoscută celorlalți, ce ne aparține întru totul. Asta nu înseamnă că una este morală și cealaltă nu, sau că una este permisă și cealaltă interzisă. Ci doar că fiecare om, din cînd în cînd, scapă oricărui control, trăiește în deplină libertate și în mister, singur sau cu altcineva, o oră pe zi, sau o seară pe săptămîină, sau o zi pe lună. Și această existență tainică și liberă continuă de la o seară la alta sau de la o zi la alta, și orele continuă să curgă unele după altele.

Asemenea ore adaugă ceva la existența ta vizibilă. Cu condiția ca ele să nu-și aibă propria lor semnificație. Ele pot fi bucurie, necesitate sau deprindere, în orice caz servesc la păstrarea unei *linii generale*. Cine n-a uzat de acest drept, sau a fost lipsit de el din pricina împrejurărilor, va descoperi într-o bună zi, cu surprindere, că nu s-a întîlnit niciodată cu el însuși. Nu ne putem gândi la asta fără un sentiment de me-

34

35

lancolie. Mi-e milă de cei care, în afară de momentele cînd se află în baie, nu sînt niciodată singuri.

În treacăt fie zis, Inchiziția sau Statul totalitar n-ar admite această a doua existență care scapă controlului lor. Știu bine ce fac cei care organizează viața oamenilor în așa fel încît să le interzică orice moment de singurătate, în afară de cele petrecute în baie. Iar în cazărmi și închisori nu dispui totdeauna nici măcar de asemenea momente de singurătate.

În acest *no man's land*, unde prevalează libertatea și misterul, se întîmplă uneori lucruri uimitoare. Întîlnești aici oameni ce se aseamănă, recitești o carte cu o acuitate cu totul specială, ascuți o muzică cum n-ai mai ascultat-o niciodată. Aici, datorită liniștii și singurătății, ești străbătut uneori de cîte un gând ce îți va schimba existența, te va salva sau te va pierde. Se poate întîmpla, de asemenea, ca unii să plîngă sau să bea, să-și amintească de ceva de mult uitat, sau — pur și simplu — să-și cerceteze picioarele goale, sau să încerce să-și facă o cărare pe capul chel, sau să

36

răsfoiască o revistă ilustrată, cu fete pe jumătate dezbrăcate și luptători musculoși. De fapt, ce știu eu despre asta? De altfel, nici nu vreau să știu nimic, în copilărie și chiar în tinerețe (desigur și la bătrînețe), nu simțim întotdeauna nevoia acestei a doua existențe. Dar să nu credem că ea este o sărbătoare, și că tot restul vieții reprezintă cotidianul. Granița este între viață așa cum e ea și existența secretă.

Einar și cu mine ne întîlnisem într-un *no man's land*. Apoi, așa cum se întîmplă, noua

viață începuse s-o înlătura pe prima. Ajunsesem la stadiul în care orice gând străin de iubirea noastră ni se părea de nesuportat. Știam amîndoi ce erau misterul și libertatea absolute. Încă de la început, invocasem porunca: *Amintește-ți de ziua sabbatului. Timp de șase zile vei lucra și-ți vei duce la bun sfîrșit munca, dar a șaptea zi este sabbatul; e al tău și folosește-l pentru tine însuși.* Amîndoi adoptasem acest sabbat și îl numeam, în glumă, *marți*. Dreptul la ziua de marți. Oamenii luptau pentru *marțea* lor. Liberă pentru toată lumea! Și unul spunea celuilalt, rîzînd: Tu ești

37

ziua mea de marți. Pînă cînd văzusem că ziua de marți începe să ocupe întreaga săptămîină.

Acum, acest *no man's land* al meu era plin de gînduri pentru Einar. Totul se reducea la trei întrebări. Era în viață? II voi mai vedea vreodată? Mă mai iubea? Încercam să împiedic aceste gînduri să-mi submineze viața, munca și relațiile cu ceilalți oameni; relații ce nu erau întotdeauna simple. Această luptă îmi acapara toate puterile sufletului. În adîncul sufletului meu, în cea de a doua existență a mea, aceste ore de neliniște, de disperare și de speranță rămîneau proprietatea mea secretă. Eram, ca întotdeauna, singura stăpîină a acestui *no man's land* al meu.

Trenurile circulau în sfîrșit, granițele se redeschiseseră, plecările și sosirile aveau iar loc cu o anumită regularitate. Am străbătut Belgia reînviată, activă și din nou bine organizată, precum și orașele germane distruse: Koln, Dlis-seldorf, Hamburg, care păreau niște prăvălii cu porțelanuri după un cutremur. Apoi, m-am afundat în cețurile toamnei daneze și în poezia nocturnă

38

a vagoanelor de dormit. Te trezești sub lumina albăstruie a unei lămpi ce pîl-pîie în plafon, auzi zgomotul familiar al roților de tren și îți spui că te îndrepti spre un abis de temut, ce-ți va marca viața pentru totdeauna. Pe ferry-boatul bine luminat ce lega în timpul nopții Copenhaga de Malmo, am băut vermut, ronțăind biscuiți sărați. Priveam marea întunecată, în timp ce ascultam cum trei danezi, ce se urcaseră la Flens-burg, îmi explicau că o franțuzoaică nu poate înțelege farmecul Nordului, cu cețurile și ploile sale, și că nu trebuie să mă duc la Stockholm unde, în acest anotimp, nu voi găsi decît vreme urî-tă, plictis și oameni posomorîți.

În ultima noapte, n-am putut să închid ochii. Din cînd în cînd însoțitorul vagonului striga pe culoar: „Linkoping! Norrkoping! Nykoping!” Trenul se o-prea, apoi — după un minut — pornea din nou. Prin fereastră se vedeau petele albe de zăpadă de sub brazii negri, sate și orașe unde totul dormea sub stelele Nordului, ce sînt de o sută de ori mai luminoase și mai scînteietoare decît stelele de deasupra Parisului.

39

Apoi urmă, nesigură, dimineața nordică și cerul negru se schimbă, prudent, într-unui cenușiu. În casele de lemn și în șoproanele roșii de sub brazi, se aprinseră focuri. Căminele scoteau fum. Pe culoar lumea începu să se miște, să se scoale, să-și facă toaleta. Mirosea a cafea. O femeie cu obraji îmbujorați, surîzători și amabilă, îmi adu-se micul dejun într-un coșuleț cu fundul plat. Cînd l-am deschis, am văzut că în el erau ouă prăjite ce mai sfîrșiau încă, înconjurate de cîrnați afumați.

În dimineața crepusculară, felinarele erau aprinse; tramvaie cu lumini roz urcau și coborau pe Vasagatan, sunînd fără întrerupere. Taxiul mă duse pe chei. De cealaltă parte a podului, toată frumusețea orașului Stockholm, severă și granitică, îmi trecu într-o clipă prin fața ochilor. Apa și cerul erau de un cenușiu-închis, iar școlarii,

îmbrăcați în culori vii, păreau răspîndiți prin oraș ca să-l facă mai vesel, mai strălucitor, mai puțin grav. Am simțit o mare emoție când, intrînd în Grand Hotel, un uriaș galonat mi-a întins un bilet: V-a căutat cineva ieri! Mi-am spus pe da-

40

tă că nimeni, în afară de Olners, nu știa că voi veni. Ghimpele acesta din sufletul meu era curată nebunie. într-adevăr, Olners îmi ura *wilkommen* și spunea că îmi stă la dispoziție începînd de a doua zi, de la ora unsprezece dimineața.

N-am fost liberă decît de la ora trei, după masa pe care am luat-o cu Olners. Seara, eram invitată la el acasă ca să-i cunosc soția și copiii. Ieșind de la editură, am luat-o pe Kungsgatan, am traversat podul și am coborît încet spre lacul Mălar. Aici, pe chei, în niște imobile uriașe, construite fără îndoială înainte de război, locuia Einar, sau — mai curînd — nu mai locuia, căci scrisorile mele nu-i ajunseseră. Îmi închipui că, în timpul verii, în curțile interioare, oamenii îngrijeau și tundeau micile pătrate de iarbă de un verde intens, dar acum, pretutindeni, domnea doar liniștea și tristețea. Vîntul sufla puternic, cheiul era măreț și posomorit. Pe celălalt mal, în ceața umedă a toamnei, se vedeau felinarele strălucind ca niște puncte. în fața mea, pe un fundal întunecat de noiembrie, șalupe lungi ce se

41

îndreptau spre Marea Baltică treceau pe sub podul suspendat, ale cărui lumini tremurătoare cădeau picătură cu picătură în apa neagră ce le înghițea, pentru ca apoi să le arunce din nou la suprafață. Mirosea a Nord și a mare. Din palatele atît de familiare nouă, din liniștea rece ce domnea peste vasta întindere de apă, din noblețea cheiului, din cerul greu emana o nostalgie a-proape petersburgheză. Nord-estul. Scrisorile nu ajung pînă aici. Oamenii nu se mai întorc de aici. Dușmanul vine de aici și se întoarce aici. Iată-mă acum aici. îmi trebui toată voința de care sînt în stare ca să nu fac un pas definitiv, iremediabil.

Scările A, B, C, D et cetera. în sfîrșit, iată scara K. La stînga porții mari de la intrare, se află lista locatarilor. Chiar înainte de a-i citi numele printre celelalte patruzeci, știu că el se află pe listă. Einar locuiește tot aici, în apartamentul 16. Dar placa cu numele lui mai are pe ea și mențiunea *och fru*, ceea ce înseamnă *i Gospoja*, adică *et M-me*, adică *and Mrs*, adică *e Signora*. Și, de asemenea, *undFrau*.

42

După ce am epuizat toate limbile pe care le cunoșteam, m-am așezat pe bancheta lungă, acoperită cu catifea, pusă la dispoziția celor ce așteaptă ascensorul. Căci deși clădirea era foarte modernă, ascensorul mi s-a părut a fi mai curînd de tip vechi: urca încet, cu scîrțîituri și suspine. Nu trebuie să trageți concluzia că m-am urcat în el; doar l-am auzit cum funcționează. Din el ieșiră trei domnișoare, îmbrăcate la fel, și încălțate cu niște galoși atît de extraordinari și atît de perfecți, încît îmi puneam întrebarea cum de un asemenea obiect nu a fost încă celebrat în poezie. Poeți, ce faceți? Galoșii suedezi așteaptă de la voi un poem, la fel ca și impermeabilele atît de comode, capișoanele și minunatele mănuși de cauciuc. Nu uitați nici pantalonii de lînă pe care-i poartă aici toată lumea, din luna august și pînă în iunie; și ei își așteaptă oda. Cînd am ieșit din acea stare de tor-poare și am încetat să mai bîngui asemenea idioții, m-am uitat la ceas. Patru și un sfert. Era întuneric beznă și ninge, cu fulgi ce se topeau pe dată.

43

Trebuia să revin la realitate, să mă duc la *Nordisk Companiei* ca să-mi cumpăr galoși, mănuși, un impermeabil, pe scurt, întreaga panoplie. Am luat un taxi. După ce m-am întors la hotel cu cumpărăturile am stat mult timp întinsă în baia caldă. Aveam ciudata certitudine că nimeni nu va veni, că nimeni nu mă va chema la telefon, că nimeni nu va afla vreodată ce gîndeam și ce hotărîre aveam să iau.

În noaptea aceea m-am întors pe la ora unu. În afară de familia Olners, mai erau șase invitați care, așa cred, m-au invitat cu toții la ei acasă. Aveam în agendă numele și adresele lor. O Sue-die primitoare voia să mă distreze, să mă răsfețe, să mă copleșească dăruin-du-mi ce-i mai bun.

Nu aveam de luat nici o hotărîre. Obișnuită să trăiesc într-un oraș imens, nu-mi imaginam cît de mic este orașul Stockholm. Nu știam că nu existau mai mult de două sau trei locuri unde își luau cina și își petreceau seara oamenii dintr-un anume mediu burghez, că, după o săptămînă, unele figuri îți deveneau foarte familiare, că puteai vedea

44

întîlnindu-se pe stradă oamenii ce se cunoșteau între ei, lucru atît de rar la Paris. Mi-am făcut treburile în opt zile, mi-am petrecut cele șapte seri în șapte case diferite, luînd parte la șapte recepții unde am întîlnit aceleași persoane. Aveam în cont o sumă importantă — eu oricum așa o consideram — și obținusem permisiunea să o iau cu mine.

În ultima seară, mă aflam la Operă cu Olners și cu întreaga lui familie, soția, fiii, nurorile și nepoții. Se juca *Ri-goletto*. Eram îmbrăcată cu lucruri noi din cap și pînă-n picioare, începînd cu lenjeria, ciorapii, pantofii și pînă la rochie și chiar la haina de blană. După spectacol, grupul nostru zgomotos merse într-un restaurant uriaș și confortabil, cu lumini discrete, restaurant ce se afla în clădirea Operei. Am fost așezați la o masă lungă, printre persoane joviale și elegante.

De abia ne instalasem și — chiar înainte de a ne fi fost adusă lista cu meniul — l-am văzut, nu departe de mine, pe Einar. Privirile ni s-au întîlnit în chipul cel mai firesc. Fără să mă slăbească din ochi, el se ridică încet, cu

45

șervetul în mînă și cu gura strîmbată de un surîs forțat și neplăcut, pe care nu i-l cunoșteam. Apoi, lăsîndu-și șervetul să cadă pe scaun, se îndreptă spre mine. Am văzut că-și venise în fire. Fața sa îmbătrînită arăta ceea ce el se străduia să arate: plăcuta surpriză că întîlnea o veche cunoștință. Devenea din nou cel ce fusese altădată. La masa lui, toată lumea tăcuse; mi se păru că și în jurul meu se făcuse liniște. Și, în această liniște, m-am văzut cu ochii celorlalți. Este o senzație neobișnuită, ce nu-mi place și care, chiar dacă nu durează decît cîteva clipe, e foarte dureroasă. Iată-mă stînd pe scaun, îmbrăcată într-o rochie nouă; geanta mea cea nouă se află lîngă tacîm, iar părul, pe care coaforul mi l-a tuns scurt, e dat spre spate și lasă să mi se vadă fruntea și urechile. Noul meu parfum îmi pătrunde în nări. Mîna stingă mi-e așezată pe fața de masă, cu mîna dreaptă țin paharul; îmi văd inelul cu topaz. Iată, ea va surîde și va vorbi, îmi zic eu despre mine însămi, și încerc să pun capăt acestei dedublări. Care trece de la sine.

O femeie masivă, foarte înaltă, și un bărbat, așezați la masa lui Einar, se întoarseră spre mine. Am văzut-o pe femeie, dar am izbutit să o văd și mai bine atunci cînd ne-am ridicat amîndouă ca să ne salutăm, la jumătatea drumului dintre cele două mese, cu un aer calm și încîntat. Se auziră exclamații: Olners și Einar se cunoșteau foarte bine, dar

nu se văzuseră de mult (de două luni, cred). După un moment de confuzie și de agitație, au fost mutate scaunele, au fost alăturate cele două mese, și toată lumea s-a așezat din nou. Surîsuri, strîngeri de mînă. Vorbeau franțuzește sau — mai curînd — încercau să vorbească; toți ridicară paharul în cinstea mea, pentru Rusia, pentru Franța, pentru viitoarea mea carte închinată lui Dmitri Gheorghievici, pe care Olners, într-un discurs scurt, dar foarte bine improvizat, îl compară cu Men-deleev.

Soția lui Einar era o femeie uriașă, cu ochi albaștri, păr castaniu-deschis, față de păpușă, obraji cărnoși și rotunzi, ușor revărsați. Semăna cu un înger mare, sau — mai curînd — cu un

46

47

înger ce suflă dintr-o trompetă. Un amestec de Rubens și de Bellini. Se mișca încet, așa cum i se potrivește unei femei care este mai înaltă decît celelalte și chiar decît mulți dintre bărbații ce erau de față. Mă privi atent timp de cîteva clipe și apoi, fără nici o umbră de stînjeneală, spuse cu voce tare:

— Einar, de ce mi-ai spus că seamănă cu o chinezoaică? N-are nimic chinezesc.

N-am plecat a doua zi, ci numai după patru zile. Mi-am petrecut toate serile cu ei. În timpul zilei, Emma îmi arăta orașul. Ne-am dus la Skansen, am fost la mormîntul lui Strindberg, am contemplat uriașa cruce de lemn, scrisă cu litere aurii. Ne-am aventurat, cînd se lăsa seara, chiar și în Tivoli, unde se trăgea la țintă, se juca biliard și puteai vedea tot felul de monștri. Mi-a mărturisit că ea îmi trimisese înapoi cele două scrisori, căci nu voia ca el, care era atît de fericit cu ea și care, de cînd o întîlnise, nu se mai zbuciuma, să reia corespondența cu mine. De comun acord, încercaseră să trăiască în liniște și iubire. Acceptăm toamna așa

48

cum acceptăm primăvara, spuse Emma, așa cum acceptăm întreaga natură. Știm să prețuim timpul frumos, ne place să privim curcubeul. Erau căsătoriți de cinci ani. Dar să nu crezi, spuse ea, țî-nînd în mînă o chiflă, că ne-am închis doar într-o fericire familială bine organizată și că nu ne mai gîndim niciodată la prietenii noștri de odinioară. Eu însămi am în Italia oameni foarte, foarte apropiați, oameni dragi mie, prieteni din tinerețea mea nevinovată (nu glumea). În toți acești ani de război, Einar și cu mine am fost atît de neliniștiți și atît de roși de... Mai ales toate acele privațiuni, și bombardamentele... Aici, nu ne-a lipsit niciodată nimic. Bineînțeles că primăvara nu găseam struguri, dar e oare asta atît de important? Spune-mi, pentru dumneata e important că nu mai sînt struguri primăvara?

Acasă la ei, într-o încăpere bine încălzită, ne petreceam serile în patru — Einar, Emma, Dr. Mattis și cu mine —, așezați comod în niște fotolii joase. Vorbeam numai eu. Am evocat ultimii ani, pe Dmitri Gheorghievici, căminul rece în fata căruia el se așeza adeseori

49

spre sfîrșit — aici, în cămin ardeau bușteni groși de mesteacăn, ce erau atît de uscați încît luau foc de îndată ce apro-piați de ei un chibrit, și cele patru vizite, cărțile arse din greșeală, lecturile noastre cu voce tare, seara, la luminare, lipsa de alimente, frigul din timpul iernii, și rolul important pe care-l joacă slănina și lîna în viața oamenilor.

Apoi, dintr-o dată, mi-au spus că poate n-ar fi trebuit să intru în toate aceste detalii, ci mai curînd să vorbesc despre doctorul Wengland, despre conversația ce avusese loc cu

ușile închise în biroul lui Dmitri Gheorghievici. Oare îl denunțase sau nu? Iată enigma. Bineînțeles că da, a spus Emma cu fermitate. Iar doctorul Mattis: Poate că l-a denunțat fără să vrea. Einar tăcea și fuma. Vorbeam întruna, iar ei mă ascultau. Le-am spus întâmplarea cu strofantina: poate că Dmitri Gheorghievici ar fi trăit mai mult, poate că ar fi apucat chiar și sfârșitul războiului, dacă i-aș fi pus strofantina în valiză. În nici un caz! a spus Emma. Nu-i deloc așa, a spus doctorul Mattis. Noaptea, târziu, am mâncat friptură rece de pui cu vin alb și căpșuni

50

care, în acel anotimp, erau chiar mai rare decât strugurii primăvara. Toate astea nu se întâmplau decât pentru că, în prima zi de ședere la Stockholm, lângă ascensor, luasem hotărârea să nu-l mai revăd pe Einar niciodată.

În cele patru zile, Emma nu ne-a lăsat singuri nici o clipă și nici el nu mi-a telefonat. Și dacă, în ciuda hotărârii luate, am așteptat permisiunea de a-i vorbi, n-am obținut-o. Toți trei veniră să mă însoțească la gară. Emma și cu mine ne plimbam pe peron, în timp ce Einar și cu Mattis îl căutau prin tren pe un anume Gustafson care, se zicea, voia să meargă la An vers. În timp ce ne plimbam pe peron, Emma și cu mine am plănuit să ne ducem în Italia peste un an sau doi și să stăm la Florența și la Veneția. Emma mă privea, mă cerceta atent, mă judeca, și găsi timp să-mi spună că-i plăcusem „teribil”, că nu se așteptase să întâlnească o persoană atât de drăguță, atât de veselă, atât de... Am simțit că totul se desfășura și avea să se desfășoare așa cum dorea ea. Am râs de o greșeală de franceză pe care o făcuse și ea m-a învățat să protestez în

51

suedeză dacă, în timpul nopții, însoțitorul vagonului mă va mai trezi din somn strigând: „Linkoping! Norrko-ping! Nykoping!” Bărbații nu-l găsiseră pe Gustafson și, în picioare, la intrarea în vagon, le-am strâns mâna la toți trei. Cu puțin înainte de plecarea trenului a apărut un comisionar cu un vas cu liliac alb din partea lui Olners. Liliac alb în noiembrie! Iată ceva și mai rar decât căpșunile, sau strugurii în timpul primăverii. Și astfel, o femeie cu fața de înger, pe care de-abia o cunoscusem, surîzătoare și generoasă, îl împiedicase pe Einar să rămână singur cu mine, fie și numai pentru o clipă, și să-mi telefoneze (bănuiam că, în aceste zile, el nu se dusesse la birou). Fără să-mi facă nici cea mai mică scenă, îmi adusese la cunoștință că-mi trimisese înapoi cele două scrisori ale mele. Mă invitase la ea acasă și îi convinsese pe Einar și pe doctorul Mattis să vină la gară. Dacă l-ar fi încuiat pe Einar cu cheia sau m-ar fi închis pe mine în subsolurile Gestapoului ori în camera luxoasă a unui hotel trei stele, rezultatul ar fi fost ace-

lași, în timp ce alergam prin muzee, prin magazine și prin saloane, mă supraveghea fără încetare. Autumnala frumusețe a întunecatului Mălar, cu focurile sale care mă cufundau într-o nostalgie petersburgheză pe mine, „se-mi-chinezoaica, semi-franțuzoaica”, după cum îmi spunea ea rîzînd, nu mă mai autoriza să am acel *no man's land* ce nu-i fusese îngăduit odinioară nici lui Dmitri Gheorghievici, la Meurice. Cu deosebirea că eu n-am murit din pricina asta, căci eram de două ori mai tânără, mă hrăneam cu căpșuni, nisetru și potîrnichi și beam punch.

Dar acum, în acest vagon de dormit supraîncălzit, simțeam că ura mea neputincioasă era înlocuită treptat de o cumplită mînie împotriva lui Einar. Nu făcuse nimic ca să mă vadă măcar o singură oră, în taină și în libertate, pentru ca măcar o singură dată să fiu „ziua lui de marți”. Mai era oare nevoie să-mi dea explicații? Lucrurile nu erau destul de clare? Mă așteptase doi ani, războiul nu se mai termina, se căsătorise și își refăcuse

viața. (In ajun, ea îmi spusese: A trebuit să mă mut la

52

53

el. Aici, de ani de zile, nu mai găsești un apartament de închiriat, indiferent de preț pe care l-ai oferi. Trăim înghesuiți, o parte din mobilă se află într-o magazie.) Se căsătorise, și acum, alături de Emma, „accepta atît toamna cît și primăvara”.

Nu, nu era nimic de explicat, și de ce aș mai fi evocat trecutul? Dar oare nu am fi putut petrece o clipă împreună? Deodată mi-am imaginat acea „clipă” și am înțeles că el nu avea nici o nevoie de ea. Doar eu o doream, ca să-i spun: Știi, prietene, Emma te face să joci așa cum vrea ea. Nici măcar nu-ți dă scrisorile! Cuprinsă de-o amară deznădejde, mi-am simțit inima sfi-șiată de ură, nefericire și ciudă. Însoțitorul vagonului striga pe culoar, trenul se oprise.

Și totuși, îl mai iubeam, pe el și pe nimeni altul. În zadar îmi spuneam că nu mă mai voia, asta nu mă făcea să-l iubesc mai puțin și poate că, după în-tîlnirea de la Stockholm, îl iubeam încă și mai mult. Viața îmi era stăpînită de o iubire fără nădejde față de el, o iubire

care mă împiedica să mă gîndesc la viitorul meu, o iubire ce apăsa asupra zilelor și nopților mele ca o povară de piatră, de care nu puteam sau poate nu voiam să scap.

54

Abia ajunsă acasă, m-am scufundat înviata agitată de după război. Voiam să dau acestei vieți o întorsătură rațională, înainte de orice m-am hotărît să părăsesc vechiul apartament de pe bulevardul Courcelles, ce-i convenise de minune lui Dmitri Gheorghievici înainte de *celălalt război*, dar care nu mi se potrivea. Am schimbat această veche locuință rusească, uriașă și întunecată, pe un mic apartament luminos, situat pe malul stîng al Senei. Elena m-a ajutat să trieze vechile obiecte rusești.

Apartamentul de pe bulevardul Courcelles fusese închiriat pe vremea filtrelor electrice și a mecanicii ondulatorii, după cum spunea Olners. Soția lui Dmitri Gheorghievici și mama mea aduseseră aici, pe acea vreme, multe lucruri de la Petersburg.

57

— Toate astea aparțin arheologiei! spunea Elena, care-și vînduse casa din Ver-sailles, își deschisese propriul ei atelier de pălării și curînd avea să se mărite. O stratificare a mai multor epoci, argintărie rusească cu kilogramul, un tablou semnat de Korovin, dăruit de Ciciba-bin: adolescentul ce-și scoate din picior vestitul spin... Un studiu de Alexandr Benois: Fontainebleau, e după *celălalt război*, dar înainte de acesta.

— A fost pe la noi pe acasă, îmi aduc aminte de el.

— Dar cine nu venea pe la voi? O perniță brodată...

— Oferită de văduva lui Mecinikov, acum abia douăzeci de ani. La aniversarea lui.

— Ia uită-te la grupul ăsta! Două duzini de bătrînele!

— Sînt „femeile universitare”.

— Doamne Dumnezeu!

Elena nu se atinse nici de scrisori și nici de manuscrise și mă privi cu groază cum le orînduiesc în lăzi. Dar mă ajută să pun ordine în cărțile ce se aflau pe rafturile din hol. Multe erau cu dedicație, lucrări ale unor autori contem-

58

porani cu Dmitri Gheorghievici, născuți ca și el în anii șaizeci sau chiar cincizeci ai secolului trecut. Cunoscusem mai mulți dintre ei. Unii muriseră de curînd, cîtiva trăiseră pînă la ultimul război. Acum nu mai era în viață nici unul. Pleșcev, care orbise

— fusese văzut cu baston alb, îmbrăcat în zdrențe, el care, în copilărie, se jucase pe genunchii lui Dostoievski —, scrisese pe *Amințirile* sale o dedicație urmată de o mare pată de cerneală: „Pentru astrul științei noastre!” Elena lacrimă. Mi-l amintesc când mergea prin oraș, spuse ea suspinînd, și se oprea la colțul vreunei străzi, rugîndu-se: Vă rog, aju-tați-mă să traversez. Odată, un trecător i-a dat chiar de pomană... Astrul științei noastre!

Lucrurile au început să meargă mai bine în ziua cînd m-am hotărît să consacru o încăpere din noua mea locuință lui Dmitri Gheorghievici. Cel mai greu a fost să găsesc un loc pentru două tablouri uriașe făcute de niște artiști necunoscuți: *Guvernator primindu-și vizitatorii* și *Funeraliile unui negustor din breasla a doua*. Le-am cedat în cele din

59

urmă, fără prea mare părere de rău, unui telal, dar curajul ăsta mi-a lipsit cînd a fost vorba de alte obiecte și am rugat-o pe Elena să ia pernița brodată, o madonă sixtină brodată în relief, vasul pentru crușon și tabloul cu adolescentul ce-și scoate un spin din picior. Căruciorul telalului aștepta jos, iar „anticarul”, cum își spunea, îngrămădi în el covoarele foarte uzate, fotoliile desfundate, lustrele ce zdrăngăneau, draperiile cu ciucuri, călimara de bronz, vasele de aramă, care nu-mi amintesc să fi fost folosite vreodată. Elena luă cu ea, în taxi, două coșuri; în sfîrșit, cînd veni seara, cei ce se ocupau cu mutatul mobilelor aduseră în noua mea locuință tot ce mai putea fi de folos în secolul al douăzecilea. În noul meu apartament, în fiecare seară cînd mă întorceam de la birou, aranjem în dulapuri lucrurile pe care mai tîrziu a-veam să le trimit la Universitatea din California. Și cum nu aveam nici cămin, nici plită cu lemne, a trebuit într-o seară să duc la niște prieteni cele douăzeci și două de teancuri de scrisori împachetate cu grijă, în majoritatea lor

60

scrisori de familie. Ei aveau o sobă adevărată, în care am ars scrisorile, îndelung, scotocind cu melancolie în cenușa ușoară.

Apoi, viața începui din nou, trepidantă. Dar acel *no man's land* al meu nu se schimbă; mă gîndeam în continuare la Einar, la trecutul îndepărtat și la trecutul foarte apropiat, la Emma, la Stockholm, la viitorul meu ce mi se părea a nu fi posibil fără el, iar cu el, irealizabil.

Emma îmi scria uneori, într-o franceză amestecată cu germană. Îmi vorbea mai mult despre anotimpuri: e multă zăpadă, copiii au făcut în curte un om de zăpadă, nu-i așa că-i un obicei minunat? Zilele devin mai lungi și asta ne dă energie și putere, pentru că îți spui că, nu peste mult timp, se va sfîrși și iarna. Curînd va fi Pastele, îți urăm sărbători fericite! Zilele calde se apropie și vom pleca, pentru o lună de zile, la munte. Cît de minunat va fi să scăpăm de tumultul orașului, să trăim în mijlocul naturii, să ne regăsim pe noi înșine. Uneori e plăcut să te cufunzi într-o adîncă meditație, sînt sigură că și

61

ție îți place asta. Dacă ai fi fost aici, nopțile albe ți-ar fi amintit de copilărie, deși ar fi trebuit să te obișnuiești cu ele: unii le suportă cu greu. Doctorul Mat-tis este cu noi, facem baie, ne plimbăm cu barca, ne simțim bine. Einar spune că se cam plictisește, dar eu nu-l cred, arată bine dispus și a cumpărat un cîine danez, de rasă. Nu crezi că animalele au în ele ceva ce înnobilează? Astăzi am început să facem foc după primele

înghețuri. Sîntem în a cincea zi de ceață, nu ies din casă, ca să scap de răceală. Boala are și partea ei bună: îți dă răgaz să citești o carte ce-ți place... Crăciun fericit! îți urăm toți trei un An Nou fericit! Sperăm că în anul ce vine te vom vedea... și apoi, din nou: un Paște fericit! în vara asta avem de gînd să mergem în Italia. Apoi, după o lună: ne-am hotărît să petrecem o lună la Veneția. Ia-ți o vacanță și vino să ne vezi. În sfîrșit, într-o scrisoare de la începutul lui iulie: Am închiriat un apartament în apropiere de San Zaccaria și avem o cameră pentru tine.

M-am așezat la birou, am luat o foaie de hîrtie și un toc și am scris, cu sentimentul că mint la fiecare cuvînt:

62

„Dragii mei Emma și Einar! Mulțumesc pentru invitație. Mă bucur că vă voi vedea și că voi petrece o săptămînă cu voi. Mi-am luat concediu și, pe cincisprezece, voi fi acolo. Mi se pare că trenul sosește seara. Dacă doctorul Mattis este cu voi, transmiteți-i salutările mele prietenești. A voastră...”

Da, am scris „a voastră” în mod mecanic, în zilele acelea, preferam să nu mă gîndesc prea mult. Dacă aș fi început să reflectez, aș fi rămas la Paris, pentru ca apoi să mă căiesc! Destinul cobora afectuos scara de la vechea-i caleașca și mă poftea să mă urc în ea. Dar dacă priveai mai îndeaproape vedeai că-i o glumă urîță: destinul îmi întindea o cursă... Ajunsesem chiar să-mi spun: poate că întotdeauna mi-am pus prea multe întrebări. Unii nu se gîndesc așa mult; aceștia sînt mai fericiți. Și dacă mi-aș fi îngăduit, măcar o singură dată, să nu mă gîndesc? Ce-ar fi să iau această invitație ca pe un lucru bun, să accept Veneția ca pe un dar, fără să mă aștept să văd ieșind vreun șarpe sau vreun liliac din cutia cu ciocolată sau din buchetul de flori?

63

Despre Veneția nu aveam decît o amintire din copilărie. De dinainte de *celălalt război*, de pe vremea cînd aveam vreo cinci ani. Poate că era singura amintire pe care o păstram despre Dmitri Gheorghievici. E adevărat că, în copilărie, auzeam mereu: a venit Dmitri Gheorghievici, Dmitri Gheorghievici lucrează, Dmitri Gheorghievici a ieșit după treburi. Dar eu nu aveam nici o legătură cu el. Cu toate astea, îmi amintesc de o seară petrecută la Veneția. Pe un balconaș, care nu cred că era prea înalt, dar care mie mi se părea că este un adevărat turn, se scosese două scaune. Eu stăteam pe unul, iar celălalt era ocupat de Dmitri Gheorghievici, ce purta o haină de șantung și o pălărie cu boruri largi și care ținea în mînă o carte groasă. Soția sa, mama mea și cu mine ne aflam atunci, cu siguranță, la hotelul Lido. În mod cu totul excepțional, probabil, fusesem lăsată în acea seară cu el, căci acest lucru nu s-a mai întîmplat. Ascultam cu gura căscată și cu ochii măriți cum îmi citește, cu voce tare, *Ruslan și Liudmila*. Fără îndoială că gîndea că venise timpul să fac cunoștință cu literatura rusă.

64

— Vă voi citi, adică îți voi citi — cam așa și-a început discursul — o operă genială a unui poet genial. Pe malurile rotunjite ale golfului se află un stejar înverzit. Într-o zi veți înțelege, vreau să spun vei înțelege toată puterea acestei expresii: pe malurile rotunjite ale golfului! Și noi ne aflăm lîngă mare, ne petrecem aici, ca să spun așa, vacanțele de vară, dar nu aici sînt malurile rotunjite ale golfului. Există un lanț¹ ce e făcut din aur. Acest lanț a făcut să curgă multă cerneală, s-au purtat multe discuții, ca să se afle de unde putea să provină, și—în legătură cu asta — sînt două teorii. După cum știți, adică după cum știi, druzii trăiau sub stejari. Dar acolo, în același timp, exista o pisică, antică, populară — răposatul Alexandr Nikolaevici ne-a spus multe

lucruri despre ea —, care este totodată o pisică simbolică. Să reluăm: zi și noapte, o pisică atotștiutoare se învîrte în lanț, îl răsucește și-l desface.

¹ în franceză *chaîne*, omonimul lui *chêne* (stejar). *{N.t.}*

65

A continuat fără comentarii, de aceea am reținut foarte puțin din tot ce mi-a spus. Pisica atotștiutoare mi-a rămas în memorie; și tot acest tablou mi s-a întipărit în minte cam așa: Dmitri Gheor-ghevici și cu mine stăm pe scaune, într-un turn înalt, pe malurile rotunjite ale unui golf. Stau cu gura căscată și cu gîtlejul uscat de admirație, entuziasm și venerație, căci Dmitri Gheorghievici mi-a spus că o pisică atotștiutoare locuia în Veneția din timpuri imemorabile. După cum părea, Dmitri Gheorghievici cunoștea foarte bine pisica asta.

Era singura mea amintire despre Veneția. Cînd vaporeșul a coborît pe Canale Grande și cînd, pe stînga și pe dreapta, privirea mi-a căzut pe dantela de piatră a palatelor, înnegrită de vreme, m-am simțit proiectată într-o altă dimensiune, în care totul era ușor, dantelat, aerian, unde nu puteai și, de altfel, nu mai voiai să aplici vieții și ție însuși măsurile obișnuite, unde nimic nu era ca înainte, unde imposibilul devenea posibil, povara devenea mai ușoară și deznădejdea nu mai era decît

66

un amestec de tristețe și de bucurie. Ici și colo, între case, apăreau canale înguste cu poduri minuscule și biserici ce parcă se topeau în penumbră. În aerul trandafiriu, străluceau lumini roz pal imobile, ele păreau că plutesc pe deasupra apei. Alte lumini, fantasmagorice, verzui, se întretăiau cu primele. Am fost cuprinsă, din cap pînă-n picioare, de o senzație de lentoare submarină, de viață încetinită, senzație pe care n-o mai încercasem niciodată; răsuflarea și mișcările mele se contopiseră cu mișcarea vaporeșului, în timp ce vedeam defilînd, încremenite într-o tristă contemplare, bătrîneța posacă a palatelor ce priveau apa și mă priveau pe mine, drapîndu-se în farmecul lor inaccesibil.

Cînd, în acest ritm uluitor al umbrelor și al luminilor întretăiate, s-a deschis, la stînga, un uriaș mal povîrnit pe care se afla Palatul Dogilor și, la dreapta, o lagună ce căpăta, în noapte, o formă necunoscută, m-am simțit năpădită de o fericire aproape insuportabilă la gîndul că-l voi vedea pe Einar peste cî-teva minute și că va fi cu mine în aceas-

67

tă lume vrăjită, crepusculară. Cînd vaporeșul se opri lîngă debarcader, am fost proiectată spre ieșire. Hamalul, un băiat tînăr, îmi luă valiza într-o mîină, îmi puse cealaltă mîină pe umăr și mă conduse. Am coborît pe uscat. Emma mă primi deschizîndu-și brațele-i generoase; doctorul Mattis era lîngă ea. Mario, spuse ca prezentîndu-mi pe cineva. M-am uitat peste umărul ei și l-am văzut pe Einar. Ah, ce bine că ai venit! strigă ea, ce minunat va fi! Einar, îmbrățișează-o, știu că-ți pare grozav de bine c-o vezi! Nu ne-am văzut de atîta vreme!

El se aplecă docil și mă sărută pe obraz. Asta s-a petrecut atît de repede, încît n-am avut timp nici să spun ceva și nici să mă dau la o parte. Doctorul Mattis ne privea pe amîndoi. Mi s-a părut că-i în toane proaste.

În apartament exista o încăpere uriașă cu vedere spre o piață liniștită în care se afla o biserică. Marea cameră de dormit a Emmei și a lui Einar dădea spre o grădină din

spatele casei, grădiniță ce era atât de mică încât părea o jucărie. Doctorul Mattis, bona și cu mi-

68

ne eram găzduiți în niște cămăruțe ce se deschideau într-un culoar și dădeau spre o curte interioară unde se auzea susurul unei fântîni, lîngă care o femeie spăla zi și noapte rufe. Între camere erau niște trepte: aveai impresia că o parte din apartament se afla într-o casă impozantă și veche și că cealaltă parte nu era decît o anexă lipită de prima, mai tîrziu. În marea încăpere în care luam masa de seară și unde stăteam după aceea, domneau ordinea calmă și atmosfera ocrotitoare a unei case locuite de multă vreme, acea atmosferă pe care Emma părea că o duce cu ea pretutindeni. Nouă era prezența lui Mario, despre care Emma îmi spusese că-i un vechi prieten din tinerețe pe care-l cunoscuse înainte de război la Florența, unde ea studiase pictura! Venise la Veneția ca să o vadă și ca să-și aducă aminte de trecut. Are patru copii, strigă Emma; Mario, arată-i fotografiile!

Mai tîrziu Mario plecă și Einar, care acum fuma pipă, ceea ce îi îngăduia să vorbească încă și mai puțin, îmi puse întrebări amănunțite, așa cum trebuie să facă o gazdă prevenitoare, despre

69

viața mea, despre noul meu apartament, despre noile mele cunoștințe, despre munca mea. Emma asculta, cu privirea ușor distrată. Doctorul Mattis, care se pregătea să plece într-o excursie chiar a doua zi dimineața, se retrase în camera lui și, nu după mult timp, m-am retras și eu. Din odaia mea se auzea susurul fîntîinii. Am aprins lumina și m-am uitat în jur. Mi-am văzut lucrurile, valiza pe jumătate goală, pereții albi, un covoraș pe podea, o draperie la fereastră, cîteva obiecte agreabile și curate pe comodă: o scrumieră, o sticlă cu o formă ciudată, un șervet multicolor, un pahar din cristal mat. Mîine. Ce va fi mîine? M-am așezat pe pat și, aruncînd încă o privire în jurul meu, mi-am spus că venisem cu speranța că voi rămîne, în sfîrșit, singură cu Einar, să-i spun că-i scrisesem, să-l întreb dacă mă iubea, să-mi povestească cum se petrecuseră lucrurile. Venisem să-i spun că nu mai puteam continua să trăiesc fără să aud măcar o vorbă de la el. Cum de putuse să mă înlătore din viața lui în felul acesta? Și acum ce avea de gînd? De ce ținuseră

70

să vin aici? Sau poate că el dorea întotdeauna ceea ce dorea Emma?

Cînd m-am trezit era trecut de ora nouă. Am auzit niște zgomote necunoscute. Un ușor zdrăngănit de vase, un cîhtec fredonat de-o femeie: fără îndoială că era bona. Pe culoar se auzeau pași. Susurul fîntîinii, zdrăngănitul găleții. Și, foarte aproape, gînguritul unui porumbel. Am sărit din pat, m-am spălat, m-am îmbrăcat și m-am dus în sufragerie.

— Te așteptam, spusese Einar, ce stătea într-un fotoliu, lîngă fereastră, cu un ziar englezesc în mîină. Îndată vom bea cafeaua.

Ne-am așezat unul în fața celuilalt; pe masă apărură micul dejun suedez: erau toate lucrurile de care Einar, încă de pe vremea cînd era la Paris, nu se putea lipsi. Dar, mi-am spus eu, brusc tulburată de un gînd cu totul nou; era oare atât de urgent să părăsească Franța în ziua de două septembrie a aceluia an îngrozitor? Era oare atât de necesar să alerge spre tatăl lui (ce semăna cu regele Gustav), spre doica rusoaică, spre

fratele ce urma să plece în Bra-

71

zilia, spre pașnica Suedie, în afara Europei în care bubuiau tunurile? Nu-i alesese pe „neutri” ca să rămână acolo? Exista oare vreo lege care să-l oblige pe fiecare să se ducă în țara lui? Nu, după câte știam, nu exista. O asemenea lege s-a dat mult mai târziu.

Cunoșteam foarte bine un elvețian ce nu plecase, îl întâlnisem la o serată, de Crăciun, în 1939, poate chiar în 1940. Mai era și un avocat american cu familia, ce continuase să locuiască pe palierul nostru, oare cum de nu m-am gândit la toate astea înainte? Ei au trăit acolo pînă în toamna lui 1941. Doar mult mai târziu se sigilasera ușile.

— Mergem să ne plimbăm, o să-ți, arăt totul, totul, spunea Einar. O să te duc peste tot pînă diseară.

— Unde e Emma?

— Emma a plecat la Torcello cu doctorul Mattis.

— A plecat! Pentru toată ziua? Dar parcă nu avea de gând să plece?

— S-a hotărît într-o clipă și l-au luat cu ei și pe Mario.

Am simțit că mi se întinsese o cursă, încă din ziua în care ea îmi scrisese:

72

„Am închiriat un apartament, avem o cameră pentru tine.” Ba nu, cu mult înainte, în gară la Stockholm, cînd îmi spusese cam așa: ce-ar fi să vii în Italia cînd vom fi și noi acolo?

Am ieșit, Einar și cu mine, și am urcat, fără să ne grăbim, pe Riva degli Schiavoni, spre piață. Deși tensionată, simțeam calmul lui de nezdruccinat, libertatea lui interioară, certitudinea lui că tot ce făcea era bine. Mărturisesc că eu însămi am devenit alături de el mai calmă și mai relaxată; ni s-a întîmplat chiar și să rîdem împreună.

După masă, cînd ne aflam la Florian, m-a întrebat cu toată naturalețea dacă existau versuri rusești care să descrie toate

astea.

— Care toate astea? l-am întrebat eu, terorizată la gândul unei explicații.

— Veneția, spuse el.

— Există multe, cu adevărat multe, am răspuns eu, într-o zi o să ți le spun pe toate, dar nu acum.

— Eram sigur că există, spuse el foarte bucuros, cu un surîs fericit.

Seara, Emma se întoarse singură.

73

— Nu ne-am mai dus la Torcello, spuse ea pe un ton indiferent. Cînd am ajuns la debarcader, nu mai erau locuri: n-a putut să meargă decît doctorul Mattis. Mario și cu mine ne-am dus la Lido, am făcut baie și am luat masa acolo. Am o insolație îngrozitoare.

Își lăsa rochia în jos: tot umărul îi era înroșit.

Einar ieși. Emma și cu mine ne-am așezat la masă ca să bem cafeaua. Era veselă și vorbea mult. Ținînd termometrul sub braț (îi plăcea să-și ia temperatura zilnic), spuse că, dacă a făcut cumva febră, e din pricina insolației. Dar nu făcuse.

A doua zi dimineața, Emma și Mario plecară la Torcello (să rămînă cu o decepție, spuse ea, nu, Doamne ferește!), și noi am fost din nou singuri.

Ziua aceasta, ca și cele trei care au urmat, mi-au lăsat o amintire îndoielnică. Pe de o parte, trăiam așteptarea unui lucru dorit cu înfocare, pentru care venisem și, pe de altă parte, a-veam presimțirea stînjenitoare, chiar aducătoare de neliniște, că el nu avea să

se întâmplă. Nu puteam accepta o

74

pomană pe care ne-o făcea cineva, mie și lui Einar, doar pentru că asta îi convenea de minune acelui cineva. Dar mai era și puzderia de impresii: mulțimea pestriță din Piața San Marco, sărbătoare neîntreruptă de lumină și umbră; semiîntinericul școlii Saint-Roch, sutele de tablouri pe care le văzusem acolo: Atotputernicul tronând în nori, micuții saboți ai Ursulei pictați de Carpaccio, îngerii muzicanți ai lui Bellini, deveniți atât de familiari nouă. Einar era lângă mine, în sălile Academiei. Vorbeam sau tăceam, rămânând îndelung pe micile poduri arcuite; ne așezam în locuri ce uneori nu aveau nume, pe treptele bisericii dei Frari, apoi plecam din nou, și acum știam că, de fapt, îi făceam un serviciu Emmei, că totul fusese pus la cale de ea: atât venirea lui Mario, solid și rumen la față, cât și venirea mea.

În ziua a cincea, doctorul Mattis plecă. Pe față i se citea decepția, vorbea brutal, aproape grosolan. Trăiește o poveste nefericită cu o englezoaică, spuse Emma, batjocoritoare. Ieri ea a plecat la Roma. N-am crezut nimic din toate

75

astea. Plecarea doctorului mă punea într-o situație insuportabilă și oarecum ridicolă. N-aveam chef să rămân cu ei trei. Nici nu știi cit de mult te prețuim! îmi spuse Emma seara, ghicind poate că mă gândeam să plec mai repede. Ne-ai devenit atât de apropiată și Einar se simte atât de bine cu tine! Iar eu te iubesc grozav de mult! îi plăcea cuvântul „grozav”, care mie nu-mi place deloc. Am crezut-o? Nici măcar o singură clipă. Era greu să crezi în cuvintele ei, dar să te îndoiești de ele era încă și mai greu. Trebuia să văd în sfârșit ceea ce era limpede ca lumina zilei: încă din clipa sosirii mele, ea mă dresa. Pisica atotștiutoare locuia la Veneția, mi-am amintit eu, și eu nu voiam să-i semăn.

Nu trebuia s-o las să se atingă de soarta mea; nu ea era aceea care trebuia să-mi elibereze un bilet de intrare pentru un colț din universul meu și nici cea care trebuia să-mi organizeze acel *no man's land* al meu.

Seara, ea și Mario se duc la Fenice; ca din întâmplare, lasă să-i scape că e lună plină și că am putea face o plim-

76

bare la San Giorgio Maggiore. Dacă i-aș da ascultare, poate că, cu îngăduința ei, aș fi mai puțin nefericită, dar nu pot să-i dau ascultare. Știu singură ce trebuie să fac: să plec de aici. Ea îmi arată un drum, dar eu o voi apuca pe un altul! Eu am taina mea și libertatea mea; sînt ale mele, nu voi renunța la ele și nu-i voi îngădui să se amestece în ele.

Așezată la o masă în cafeneaua Flo-rian, privesc îndelung mulțimea care se plimbă. Ca altădată, cînd priveam Parisul întunecat din primele zile ale războiului, gîndesc: cîtă suferință a fost aici! Suferință a întregii lumi, dar și suferință a rușilor. Îi adaug suferința mea, o picătură minusculă care este însă cea mai uriașă dintre toate. Einar se apropie de masa mea, pare fericit, s-a bronzat, a slăbit, a întinerit; îmi amintește de cel de altădată. Hai să mergem la San Giorgio Maggiore, îmi spuse el; mai avem cel puțin două ore de libertate, cît timp ei sînt la teatru. Cuvintele astea mă lovesc din plin, îmi fac rău, mă jignesc. Două ore de libertate, îmi spun eu, ca să facem ce cu ele?

77

Einar se așază pe scaun și, înainte de a face comanda, bea cu nesaț din paharul meu

resturile de gheață și lămâie.

— Mi-e grozav de sete, spune el. Am vrut mereu să te întreb: de ce nu mi-ai scris?

— Cum să-ți spun? Nici eu nu știu prea bine. Trecuse mult timp și totul se schimbase. Era greu să scii. De fapt ți-am scris, dar nu am pus scrisorile la poștă.

Einar mă privește îndelung și cu mare atenție, așa cum nu mai făcuse de mult.

— De ce te uiți așa la mine, Einar! Nu știi dacă ai sau nu ai dreptul s-o faci?

Bineînțeles că ai dreptul, pentru că ți-a fost îngăduit.

— Nu înțeleg ce vrei să spui. Nu-i răspund. După expresia feței

mele, el ghicește, cu siguranță, că nu voi merge la San Giorgio Maggiore. îmi ia ușor mâna și o ține în mâinile lui mari și calde. Se aude orchestra, peste tot e sărbătoare, oameni veseli trec prin fața noastră, dar eu nu sînt veselă și... *trestia gînditoare își murmură revolta.*

78

— Știi, Einar, îi spun eu fără să-mi retrag mâna, în tinerețea mea am avut o mare decepție. Vorbesc despre poezia rusească: am descoperit că marele nostru poet Tiutcev și-a luat cel mai frumos vers al său de la un francez. Ca să spun drept, nu m-am împăcat niciodată cu gândul ăsta.

El rîse, eu de asemenea. încet îmi retrag mâna și mă apropii de el:

— Plec mâine, Einar. îl privesc cu a-tenție, ochii lui sînt atît de aproape de mine!

Înainte de a te părăsi, vreau să-ți spun că în toți acești ani am învățat ceva. Acum, cînd o ușă se deschide sau cînd o fereastră se ridică, eu nu mă mai las podidită, ca altădată, de lacrimi de recunoștință! Nu profit de toate prilejurile și nu mă înclin în fața tuturor îngăduințelor. După tot ce-am văzut, nu mai am poftă să fiu, în nici o privință, animalul pe care-l pui să meargă la pas, pe care-l dresezi, pe care-l trimiți unde vrei, pe care-l îndopi sau îl lași să moară de foame, pe care-l pedepsești sau îl răsplătești pentru că a ascultat de comenzi.

79

— Nimeni nu te pedepsește și nici nu te îndoapă.

— Și vreau să-ți mai spun ceva: dacă îngădui altuia să-ți organizeze acel *no man's land* al tău, te vei trezi, la sfîrșit, prizonier într-o cameră de lux, într-un hotel de lux, în timp ce îți sînt arse cărțile și ești despărțit de cei apropiați. E de ajuns să cedezi o dată și nu mai există limite; pînă la urma, vei fi lipsit de toate ale tale. Unde se oprește asta, Einar? Unde mai sînt atunci misterul și libertatea? Doi sergenți de circulație (dintre care unul, de altfel, semăna puțin cu Mario), anchetatorul și judecătorul, toată lumea se instalează în casa ta.

După ochii lui, am văzut că a înțeles. Totul. Pînă la capăt. îl cunosc destul de bine. A înțeles chiar și că îi scrisesem, că îl iubeam, că eram șocată de bucuria lui liniștită de a ști că i se îngăduise totul. Trecu un minut, apoi un alt minut, fără ca el să zică ceva.

Dar eu nu așteptam nici un răspuns. Nu-i pusesem nici o întrebare.

Ne întoarcem acasă și eu încep să-mi fac bagajele. El, liniștit, stă pe marginea

80

ferestrei. Pun ceasul să sune la șapte și jumătate, ca să nu scap trenul.

La întoarcerea de la teatru, Emma își exprimă mirarea:

— Sînteți acasă? N-ați ieșit?

— Nu, spun eu, n-am avut chef. Am stat la Florian și apoi mi-am făcut bagajele.

Am trecut în sufragerie. Observ că Emma și Mario mă privesc cu o rea-vo-ință greu ascunsă. Scînteii aleargă de la unul la celălalt. Cînd ea îi dă paharul, el își pune degetele

peste ale ei, în timp ce Einar spune:

— Au luat primul strat și când au de-capat vopseaua, au văzut cum apare sfântul Sebastian... Cine ar fi crezut așa ceva!

De îndată ce s-ar fi plictisit unul de celălalt sau dacă soția lui Mario i-ar fi cerut să se întoarcă acasă, Emma m-ar fi izgonit cu mare plăcere, mi-am spus în timp ce beam un al patrulea pahar. N-o să-i fac bucuria asta.

Mă retrag spunând că vreau să mă culc devreme. Mulțumesc pentru tot. Poate că ne vom revedea la Paris, dacă vin acolo, desigur nu anul ăsta și nici anul

81

viitor, dar de ce nu peste doi ani; Em-ma mă îmbrățișează, ne sărutăm foarte zgomotos pe amândoi obraji. La revedere, Mario, la revedere, Einar, spun eu. Dimineața, vapozașul mă duce la gară alunecând pe apa verde a Canalului Grande, prin fața palatelor. Ajung cu o clipă înainte de plecarea trenului și hamalul mă urcă în grabă în tren. Veneția are o mare calitate: dispare într-o clipă, nu aleargă în urma trenului, aruncând ocheade în stînga și în dreapta, așa cum fac alte orașe, se șterge repede, ca și cum n-ar exista și ca și cum n-ar fi existat niciodată.

La prețul de vânzare se adaugă 2%, reprezentînd valoarea timbrului literar ce se virează Uniunii Scriitorilor din România,

Cont nr. 2511.1-171.1 / ROL, B.C.R. Filiala sector 1, București

Redactor coordonator al colecției DANIELA ȘTEFĂNESCU

Redactor

VLAD RUSSO

Apărut 2003 BUCUREȘTI - ROMÂNIA

Tipărit la C.N.I. „Coresi” S.A.

Apariții în colecția

Cartea de pe noptieră

i

- 1 Yasushi Inoue, *Pușca de vînătoare*
- 2 Yasunari Kawabata, *Vuietul muntelui*
- 3 Yukio Mishima, *După banchet*
- 4 Yasunari Kawabata, *Frumusețe și întristare*
- 5 Yasunari Kawabata, *O mie de cocori*
- 6 Yukio Mishima, *Templul de aur*
- 7 Paulo Coelho, *Veronika se hotărăște să moară*
- 8 Patrick Siiskind, *Parfumul*
- 9 Marguerite Yourcenar, *Povestiri orientale*
- 10 Giovanni Arpino, *Parfum de femeie*
- 11 Aleksandr Soljenișin, *O zi din viața lui Ivan Denisovici*
- 12 Mario Vargas Llosa, *Mătușa Julia și condeierul*
- 13 Marguerite Yourcenar, *Alexis sau Tratat despre lupta zadarnică*
- 14 Andrei Makine, *Pe vremea fluviului Amur*
- 15 Nina Berberova, *Cartea fericirii*
- 16 Pär Lagerkvist, *Baraba*
- 17 Patrick Siiskind, *Porumbelul*
- 18 Nina Berberova, *învierea lui Mozart*
- 19 Pascal Quignard, *Toate diminețile lumii*
- 20 Marguerite Yourcenar, *Memoriile lui Hadrian*
- 21 Leif Panduro, *Ferestrele*
- 22 Mihail Bulgakov, *Maestrul și Margareta*
- 23 Paulo Coelho, *Al cincilea munte*
- 24 Andrei Makine, *Muzica unei vieți*
- 25 Lev Tolstoi, *Moartea lui Ivan Ilici*

Datele dumneavoastră

Nume Adresă

Telefon, fax

Informații suplimentare (completați aceste rubrici pentru a fi inclus în baza noastră de date destinată unui viitor direct-mail)

Data nașterii

Profesia

Preferințe de lectură / domenii de interes

Începe războiul, el pleacă, ea rămîne. Scrisori fără răspuns, tăcere fără explicație. Abia după șapte ani, tînăra rusoaică exilată la Paris are ocazia să afle ce s-a întîmplat cu iubitul ei.

Fără să știm, orașele sunt amestecate în iubirile noastre. Parisul bucuriei, Parisul suferinței, Stockholmul regăsirii și Veneția, cu masca ei melancolică și grimasa de veselie, acestea sunt decorurile însuflețite de povestea de dragoste a „trestiei revoltate”. Surpriza acestei cărți este că umple un tipar atît de vechi - doi îndrăgostiți care se despart și se reîntîlnesc după mult timp - cu o substanță nouă. Iar sfârșitul poveștii este, orice s-ar spune, neobișnuit. În genere, trestiele nu se revoltă.

**Există cărți de care
rămîi cumva îndrăgostit:**

crezi că le-ai uitat

și totuși le duci atît de tare dorul...

**Sau cărți cărora le-ai presimțit miracolul,
fără să le fi cunoscut vreodată.**

**Cărți gata să te iubească,
adunate pentru tine**

în colecția CARTEA DE PE NOPTIERĂ.